

*'Zo levendig als de slag die beschreven
wordt (...) Meesterlijk' – Spectator*

DE SLAG BIJ WATERLOO

Zondag 18 juni, 1815

Andrew Roberts

DE SLAG BIJ WATERLOO

Andrew Roberts

De Slag bij Waterloo

Zondag 18 juni, 1815

Omniboek

Inhoud

Illustratieverantwoording

Woord vooraf

Dankbetuigingen

Inleiding

De veldtocht

DE SLAG

Kaarten

Waterloo-veldtocht

De Slag bij Waterloo

1 De eerste fase

2 De tweede fase

3 De derde fase

4 De vierde fase

5 De vijfde fase

Conclusie

Appendix I: Brief van majoor Robert Dick uit Brussel

Appendix II: Brief van kapitein Fortuné de Brack uit 1835

Appendix III: Het Waterloo-verslag van de hertog van Wellington

Noten

Beknopte bibliografie en literatuurgids

Index

Illustratieverantwoording

Napoleon, door Robert Lefèvre. (V&A Images)

De hertog van Wellington, door Thomas Lawrence. (© Topfoto)

Veldmaarschalk prins Gebhard Leberecht von Blücher. (Peter Newark's Military Pictures)

Robert Stewart, burggraaf Castlereagh. (Peter Newark's Military Pictures)

Het Brusselse bal van 15 juni 1815, gegeven door de hertogin van Richmond.

De slag bij Quatre-Bras op 16 juni 1815, door lady Butler (Elizabeth Southerden Thompson). (National Gallery of Victoria, Melbourne, Australië/Bridgeman Art Library)

Een soldaat en een officier van het 2e Regiment (Royal North British) Dragonders, beter bekend als de Scots Greys. (© Ugo Pericoli)

Een officier van het 27e (Inniskilling) Regiment. (© Ugo Pericoli)

Een officier en een trompetter van het Franse 6e Kurassiersre-

giment. (© Ugo Pericoli)

Een officier van de grenadiers van de Franse Oude Garde. (© Ugo Pericoli)

Graaf Jean-Baptiste Drouet d'Erlon, door Ary Scheffer. (Musée des Beaux-Arts, Reims, Frankrijk/Bridgeman Art Library/Roger Viollet, Parijs)

Generaal Thomas Picton. (© Burstein Collection/CORBIS)

Maarschalk Michel Ney. (Peter Newark's Military Pictures)

Henry Paget, graaf van Uxbridge. (Anne S.K. Brown Military Collection, Brown University Library)

Graaf August von Gneisenau. (Anne S.K. Brown Military Collection, Brown University Library)

Generaal Hans von Zieten.

Markies Emmanuel de Grouchy. (Peter Newark's Military Pictures)

Generaal Pierre Cambronne weigert zich over te geven. (The Art Archive/Musée Thomas Dobrée, Nantes/Dagli Orti)

Sluiting van de poorten in Hougomont, door Robert Gibb. (© Trustees of the National Museum of Scotland)

Wellingtons handgeschreven bevelen aan de commandant in Hougomont. (Privécollectie/Bridgeman Art Library/Topfoto)

Sergeant Charles Ewart verovert de adelaarsstandaard van het Franse 45e Regiment. (Peter Newark's Military Pictures)

De holle weg, door Lionel Edwards. (The Mansell Collection/Getty Images)

Maarschalk Ney spoort de troepen aan bij Waterloo, door Eugène Chaperon. (Privécollectie/Bridgeman Art Library)

De graaf van Uxbridge geeft leiding aan de opruimacties van de cavalerie, tegen het einde van de strijd.

Wellington ontmoet Blücher na de strijd. (Prent naar het schilderij in het paleis van Westminster; door Lumb Stocks, naar D. Maclise; gepubliceerd door The Art Union of London, 1875; proefdruk op indiapapier. V&A Images)

Waterloo na de slag. (Anne S.K. Brown Military Collection, Brown University Library)

Woord vooraf

De hertog van Wellington beschreef de Engelse overwinning in de Slag bij Waterloo als ‘een verrekt goed ding – een dubbeltje op de smalste kant die je ooit zag’. Zoals Andrew Roberts volkomen duidelijk maakt in zijn fascinerende nieuwe verslag van de acties voorafgaand aan en tijdens de beslissende slag van 18 juni 1815, sloegen de militaire kansen in de hitte van de strijd op duizelingwekkende wijze keer op keer om voor de strijdkrachten van Wellington. Beide partijen leden afschuwelijke verliezen – het was een slag waarin beide zijden in sommige opzichten als verliezers konden worden beschouwd. Maar uiteindelijk zouden de overwinning en de blijvende glorie verdiend op het palmares van Wellington prijken.

De uitkomst van de slag markeerde een beslissend en blijvend keerpunt in de Europese geschiedenis. De nederlaag van Napoleon Bonaparte bij Waterloo betekende zijn definitieve val en het einde van zijn gedroomde keizerrijk. De overwinning van Wellington markeerde tegelijk het begin van een

nieuw Engels imperialistisch avontuur.

De Slag bij Waterloo was dus een van die mijlpalen in de geschiedenis waarop ons begrip van het verleden is gebaseerd: een markeerpunt, een keerpunt, een epochebepalende gebeurtenis, als een richtinggevende laserstraal uit het verleden naar de toekomst. De geserreerde en efficiënte beschrijving van Andrew Roberts belicht de buitengewone manier waarom gebeurtenissen op het slagveld op sleutelmomenten in de geschiedenis bepalend zijn voor de hele toekomst.

Waterloo is het eerste boek in een boeiende reeks van kleine monografieën, onder redactie van Amanda Foreman en Lisa Jardine. Elk deel in de reeks 'Making History' behandelt een keerpunt in de geschiedenis, een moment waarop een gebeurtenis of een reeks gebeurtenissen blijvende invloed had op de loop van de geschiedenis. Dergelijke momenten zijn volstrekt verschillend van karakter. Ze variëren van de onverwachte uitkomst van een veldslag tot een baanbrekende uitvinding en van een in de opwindende van het moment toevallig genomen beslissing tot een weloverwogen programma, bedoeld om de wereld te veranderen. Elk deel zal de lezer hoe dan ook laten nadenken over de relatie van Europa en Amerika met het eigen verleden, en over sleutelfiguren en gebeurtenissen die de gang van die geschiedenis bepaalden en vormgaven.

Amanda Foreman

Lisa Jardine

Dankbetuigingen

Graag wil ik deze gelegenheid gebruiken om Ian Fletcher van Ian Fletcher Battlefield Tours te bedanken, die me in 2000 rondleidde over niet minder dan zestien strijdperken van de napoleontische oorlogen op het Iberisch Schiereiland en van de Waterloo-veldtocht, waaronder enkele waar Wellington zijn meesterzetten uitvoerde. Hij was altijd een enorme steun bij mijn inspanningen op het gebied van de napoleontische oorlogen. Peter Hofschröer heeft me kennis laten maken met de revisionistische verslagen over Waterloo, en lichtte me in over het belang van het model van Siborne, dat in het National Army Museum te zien is. Ook Andrew Uffindell en Julian Farrance van het genoemde museum waren bijzonder behulpzaam.

Graag wil ik ook Peter Chambers uit Bangor, County Down, bedanken, die zo vriendelijk was om mij het boek *The Waterloo Ball* van William Fraser te schenken.

Samen met kolonel John Hughes-Wilson maak ik jaarlijks

een driedaagse tocht langs plekken in Londen, Frankrijk en Waterloo die een grote rol hebben gespeeld in de geschiedenis van Napoleon en Wellington. Hij heeft mij op tal van aspecten van de strijd gewezen die wellicht alleen ten volle te begrijpen zijn voor wie op het slagveld zelf heeft gelopen. John, voorzitter van het Gilde van Slagveldgidsen, woonde dicht bij het strijdperk en heeft er negentig rondleidingen verzorgd, zodat ik niet in betere handen had kunnen zijn. Hij was ook zo vriendelijk om mijn manuscript te lezen, evenals John Morewood, redacteur van het uitstekende *Waterloo Journal*, het tijdschrift van de *Association of Friends of the Waterloo Committee*, een organisatie waarvan alle Waterloo-liefhebbers lid zouden moeten worden. Ik wil de beide Johns op deze plaats bijzonder hartelijk bedanken.

Dit boek is opgedragen aan Robin Birley, in dankbare herinnering aan zestien jaar vriendschap en ruimhartigheid.

Andrew Roberts

www.andrew-roberts.net

oktober 2004

Inleiding

‘Na de publicatie van zo veel verslagen over de slag van 18 juni, mag terecht gevraagd worden op welke gronden ik verwacht nieuwe interesse te kunnen wekken voor het onderwerp dat al zo lang onder het publiek is.’ Deze opmerking maakte sergeant-majoor Edward Cotton van het 7e Regiment Huzaren al in 1849 in het voorwoord van zijn boek over het slagveld, onder de titel *A Voice from Waterloo*. Als die opmerking in zijn tijd al terecht was, hoeveel te meer geldt die dan niet voor wéér een boek over de slag, ruim anderhalve eeuw en meer dan honderd boeken later. Het antwoord dat Cotton toen gaf, zou ik hier vandaag willen herhalen: zolang er nog twijfels, raadsels, discussies en vragen zijn omtrent de slag – nog afgezien van de enorme nationale vooroordelen bij de verslaglegging – is er nog altijd ruimte voor een nieuwe beschrijving.

‘Nooit werd een slag zo verwarrend beschreven als die van Waterloo,’ schreef de Zwitserse historicus (en chef-staf van maarschalk Ney) generaal Henri Jomini, en ten dele kwam dat

doordat het een zo buitengewoon belangrijk treffen was. De hertog van Wellington zelf vergeleek de beschrijving van een veldslag graag met die van een bal – misschien dacht hij aan het beroemde bal dat de hertogin van Richmond drie dagen voor Waterloo gaf. Op een bal zijn er zo veel gelijktijdige bewegingen van zo veel mensen op een zo groot gebied, en met zo veel verschillende uitkomsten dat het vrijwel onmogelijk wordt om alles vanuit een enkel standpunt te beschrijven.

Wat we echter met zekerheid over de Slag bij Waterloo kunnen zeggen – namelijk dat die het definitieve einde betekende van het grootste heldenepos uit de wereldgeschiedenis sinds Julius Caesar – is ruimschoots voldoende om ons ertoe aan te zetten meer te willen ontdekken. De politieke carrière van Napoleon Bonaparte, de heerser over het Europese continent, wiens leven niettemin werd geïnterrumped door de drie eilanden van zijn geboorte, verbanning en overlijden, vond op de avond van zondag 18 juni 1815 een huiveringwekkend uiteinde. De *Grande Armée* die hij door de woestijnen van Egypte had geleid, over de weiden van Pruisen, de vlakten van het Iberisch Schiereiland, langs de dorpen van Oostenrijk en door de sneeuw van Rusland, werd ten slotte volkomen verpletterd op de hellingen van Mont-Saint-Jean, zo'n achttien kilometer ten zuiden van Brussel.

Natuurlijk betekende Waterloo niet het absolute einde van het verhaal van het geslacht Bonaparte – dat kwam pas toen Napoleons achterneef, de *prince impérial*, in 1879 ten prooi viel aan de assegaaien van de Zoeloes – maar wel veroordeelde het keizer Napoleon I tot een vernederende verbanning, gevolgd door een vroege dood op het rotseiland Sint-Helena in de At-

lantische Oceaan. Het betekende ook het einde van niet minder dan drieëntwintig jaar van bijna onophoudelijke Franse revolutionaire, en vervolgens napoleontische oorlogen, en luidde het begin in van een periode van vrede in Europa die – op een enkele korte en heftige uitzondering na – een eeuw duurde, totdat dezelfde slagvelden in de Lage Landen opnieuw werden omgewoeld en doordrenkt raakten van bloed, als gevolg van soortgelijke eierzuchtige, Europese ambities.

Wat lord Byron afkeurend ‘het opperste bloedbad, Waterloo’ noemde en Alfred, lord Tennyson, met meer eerbied in zijn lofzang op Wellington als ‘die wereldwijde aardbeving, Waterloo!’ betitelde, betekende de definitieve punt achter de achttiende eeuw, of liever gezegd het definitieve uitroepen. Hoewel de negentiende eeuw op het moment van de slag al voor een zevende was verlopen, was Waterloo in essentie een achttiende-eeuws fenomeen. Historici schrijven soms over ‘de lange’ achttiende eeuw, een periode die begon met de Engelse revolutie van 1688 en eindigde in 1815, waarbij Waterloo terecht wordt gezien als het einde van zowel een geopolitiek als een militair tijdperk.

Hoe afschuwelijk het bloedbad van Waterloo ongetwijfeld was, vanaf die tijd zouden oorlogen worden uitgevochten met de oneindig afschuwelijker methoden van loopgraven (de Krimoorlog), prikkeldraad, spoorwegen en machinegeweren (de Amerikaanse Burgeroorlog), gerichte uithongering (de Frans-Duitse Oorlog), concentratiekampen (de Boerenoorlog) en mosterdgas en luchtbombardementen (de Eerste Wereldoorlog).¹ In de tijd van de Grote Oorlog (1914-1918) was het element van de ridderlijkheid definitief uit de oorlogvoering verdwenen.

Is een vijandig staatshoofd tegenwoordig een legitiem militair doelwit, in de dagen van Wellington lag dat anders: hij weigerde een officier van de artillerie onder zijn commando toestemming te geven om zijn batterij op Napoleon te richten. De uitbundig gekleurde uniformen uit de napoleontische oorlogen maakten in de tijd van de Boerenoorlog plaats voor kaki en vervolgens voor camouflagepakken, waarmee soldaten in het omringende landschap probeerden op te gaan, in plaats van hun vijanden met pracht en praal te verblinden. Hoezeer Waterloo ook, zoals alle veldslagen, ten diepste bedoeld was om dood en verderf onder de vijand te zaaien, heerste er ook een bepaald élan, esprit en éclat en ging er – althans aanvankelijk – een zekere schoonheid van het schouwspel uit.

Ook werd er door beide partijen in Waterloo de nodige ridderslijkheid betoond, getuige bijvoorbeeld de volgende reactie van de Britse infanterie tijdens de grote Franse cavalerieaanval, opgetekend door vaandrig Howell Rees Gronow van het 1e Regiment Foot Guards:

Tussen de gevallen zagen we de moedige kolonel van de huzaren liggen, onder zijn paard dat gedood was. Plotseling verlieten twee soldaten van de Brunswijkers hun bataljon, en nadat ze het hulpeloze slachtoffer van zijn beurs, horloge en andere waardevolle voorwerpen hadden ontdaan, zetten ze welbewust de pistolen van de kolonel op het hoofd van de ongelukkige man en schoten hem dood. ‘Schande! Schande!’ klonk het uit onze gelederen, en een gevoel van verontwaardiging ging door de hele linie.²

Kapitein (later luitenant-kolonel) William Tomkinson van het 16e Regiment Lichte Dragonders tekende op zijn beurt op hoe 'een officier van de cavalieristen met een eenheid dicht bij een van onze carrés kwam. Hij zag dat hij geen kans op succes maakte en reed in z'n eentje in volle galop naar het carré. Hij werd doodgeschoten. Onze mannen en officieren betreunden zijn lot.'³

De generatie na Waterloo maakte, volgens de titel van het belangrijke werk van de historicus Paul Johnson, *The Birth of the Modern*, de geboorte van de moderne tijd mee, en in zeker opzicht was de veldslag de vroedvrouw bij deze grote daad van verloskunde in de wereldgeschiedenis. Nu de ambities van Napoleon Europa niet langer aan de ene na de andere veldtocht onderwierpen, kon de mensheid eindelijk vooruitkijken naar een periode van vrede en vooruitgang.

Napoleon zelf was echter ook, althans in de vroege dagen van zijn heerschappij, een drijvende kracht achter sociale en politieke modernisering geweest. Zijn absolute macht had zijn regime uiteraard volkomen gecorrumpeerd, maar alvorens dat gebeurde had hij veel van het obscurantisme en de achterlijkheid van tal van Europese *anciens régimes* opzijgeschoven. Hij werd ontegenzeggelijk een tiran, hij was ongetwijfeld verantwoordelijk voor de dood van honderdduizenden en hij werd zeker een groot obstakel voor de vrede, maar niettemin was Napoleon niet alleen maar slecht, en hij was zeker niet als de verschillende door ideologisch totalitarisme gedreven monsters die na hem kwamen.

De slag die de napoleontische moloch uiteindelijk een halt toeriep en verpletterde, is alle uitputtende studies en mi-

nutieuze analyses die eraan gewijd zijn meer dan waard. Als een van de vroegste en scherpzinnigste chroniqueurs schreef generaal James Shaw Kennedy, die zelf deelnam aan de veldtocht, in het voorwoord van zijn klassieke *Notes on the Battle of Waterloo*:

Er kan geen twijfel aan bestaan dat de Slag bij Waterloo veel en gretig zal worden bediscussieerd zolang er geschiedenis wordt onderwezen; en dat, zolang de kunst van de oorlogvoering wordt bestudeerd, de grote kenmerken en buitengewoon belangrijke details ervan het onderwerp zullen vormen van nauwkeurig onderzoek en overweging door militairen.⁴

En niet alleen door militairen. De blijvende fascinatie van Waterloo zit niet alleen in de enorme omvang of de historische uitkomst van de slag, in het feit dat Napoleon en Wellington nooit eerder op het slagveld tegenover elkaar hadden gestaan en dat nooit meer zouden doen, in de strategieën en tactieken die werden gebruikt, in de verhalen over heldenmoed, in de roemruchte en kleurrijke individuen en regimenten, of zelfs maar in het feit dat het 'een dubbeltje op zijn kant' was – het is vooral de unieke combinatie van al die factoren, en nog zoveel andere.

Tot de Tweede Wereldoorlog werd in Nederland de Slag bij Waterloo jaarlijks herdacht. In België was het bloedige treffen dat 50.000 levens zou eisen ook nog eens een halve burgeroorlog, omdat aan beide zijden landgenoten streden. Voor Europa was het slagveld het einde van de lange achttiende eeuw en werden de grenzen opnieuw getrokken.

Maar het was vooral de strijd tussen keizer Napoleon en de hertog van Wellington – de enige keer dat de grootste veldheren van hun tijd tegenover elkaar stonden. Wie anders dan Andrew Roberts, die over beide grootheden een biografie schreef, kan het verhaal van de Slag bij Waterloo vertellen?

Hij beschrijft het voorspel, de gebeurtenissen van uur tot uur, onderzocht de missers en de meevallers en bewijst ten slotte hoe dun de scheidslijn was tussen overwinning en nederlaag. Dit boek is een uitmuntend stuk geschiedschrijving.

‘Bewonderenswaardig onderzoek en stijlvol geschreven’

New York Times

‘Meesterlijk... Een overtuigend en goed beargumenteerd verslag’

The Sunday times

www.omniboek.nl
www.houtekiet.be

NUR 689
ISBN 978 90 8924 340 9

9 789089 243409

KEERPUNTEN
n de geschiedenis